

- פנינים
- שער הציון

עומקא דפרשה

- ערש'ק א' אלול תשס"ט
- האיסור לעבור על דברי חכמים
- בימין שהוא שמאל

פרשת שופטים - בענין לא תסור

בימין שהוא שמאל

הרב לוי גרוסברד

בפירוש המקרא "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" (דברים יז, יא), נקט רש"י כדברי הספרי (פ' קיד) "שאפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל, על שמאל שהוא ימין" ושמענו מדברי הספרי שבם כשמהפכים החכמים את הדין ובמקום להורות כימין מורים בשמאל צריך לשמוע לדבריהם.

ולכאורה יש להעיר בזה ממקור ומסברא. ממקור מפורש והוא דאיתא בירושלמי (הוריות פ"א ה"א): יכול אמרו לך על ימין שהוא שמאל, ועל שמאל שהוא ימין תשמע להם, ת"ל ימין ושמאל, כשיאמרו לך על ימין שהוא ימין ועל שמאל שהוא שמאל, ע"כ. [וכ"מ בבבלי ריש הוריות ע"ש ב:]. ושמענו שבמקום שהחכמים מורים על ימין שהוא שמאל וכן איפכא אין לשמוע להם, ויש עלינו לדעת דאם אכן נחלקו הירי והספרי א"כ מדוע נקט רש"י לפרש כספרי כנגד הירושלמי, מה עוד שסברת הספרי צ"ב מאד, מדמוע יעשה כהנך חכמים הטועים, ולכאורה מדובר שידוע שהם טועים טעות ברורה.

עוד ילח"ק מהא דאי ב"ר"ה כה. גבי קידוש החודש עה"פ "אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש" ודרשינן אתם אפילו מוטעים שוגגין ומזידין [ע"ש שיש של"ג מזידין], ושמעינן שאפילו קידשו את החודש שלא כדון צריך לשמוע לחכמים, ומעתה אם "בלא תסור" נאמר חייב לשמוע לחכמים אפילו טועים במזיד בכל התורה, למה לי קרא מיוחד לקידוש החודש [עעיינן מש"כ בזה אאזמור"ז צ"ל בדעת שרגא לחקור אם זה דין מיוחד בקדה"ח], אלא היה משמע שבלא תסור נאמר כירושלמי שרק ישמע על ימין שהוא ימין ולא על ימין שהוא שמאל, וקדה"ח הוצרך לגזיה"כ דשאנן.

אולם לאידך גיסא יש להביא ממקרא אחר, דלקמן (כח, יז) כתיב: "לא תסור מכל הדברים אשר אנכי מצוה אתכם היום ושמאל ללכת אחרי א' אחרים לעבדם". ומבואר בפסוק זה שלא ישמע לשום חכם לעבוד ע"ז [וכ"ה ברמב"ם פ"ט מ"סוה"ת ה"ג]. ואי כדברי הירושלמי שאין לעלות על הדעת לשנות מן הימין ומן השמאל, מ"ש ע"ז שהיה הו"א שיהא אפשר לשמוע לחכם עד שהוצרך פסוק לך שלא ישמע, אמנם אם כדברי הספרי שבשאר דיני התורה חייב לשמוע לד' החכמים אפילו יודע שהם טועים שפיר שצריך גבי ע"ז לא שמעינן שאני ואל ישמע בזה לשום חכם?

ובהקדם הדברים נראה בעיקר שיש לשמוע לחכמים ואפילו יטעו, וכתבו בזה הראשונים דברים נמרצים [ומצוה לראות הדברים במקורם כי הם יסודי הדת], "דעל משמעות דעתם נתן הקב"ה את התורה אפילו יטעו", כי התורה נתנה לנו בכתב וידוע הוא שלא ישתנו הדעות בכל הדברים הנולדים והנה ירבו המחלוקות", ורוח ה' על משרתי מן קדשו, [ראה רמב"ן שם, וע"ע נתיבות עולם להמה"ל נתיב התורה ה"א], טוב לסבול טעות א' ויהיו הכל מסורים תחת דעת הטוב תמיד, ולא שיעשה כאו"א לפי דעתו שבזה יהיה חורבן הדת" (החינוך מ' תצו, וראה בר"מ חגיג, ודרשות הר"ן דרוש ג' ושואר ה' מאמר ג' ח"א כלל ה"פ ב').

ואחר שידענו סברת הד' מדוע ישמע לחכמים ואפילו הם טועים, לא ירחק הדבר להעמיד הדין והספרי לא פליגי כלל אלא שדיברו ב' שלבים נפרדים: א' הדין ב' הציות, והיינו דהירושלמי דיבר על עצם הגישה בשמיעת ההלכה ואופן בירורה, שעל החכם מוטל שלא לקבל דבריהן ללא ביקורת אלא ידון ויראה להם טעותם, אמנם כ"ז בשלב הדין, אבל אחר ששמעו הב"ד דבריו וטענותיו ואפ"ה נעמדו למנין ובכ"ז לא נתקבלה דעתו, מצווה הוא לקבל את החלטתם ואפילו טעו בהוראה ואמרו על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין, ונפקא א"כ דכו"ע מודים כסברא הנ"ל שישמעו לחכמים אפילו טועים, אלא שדיברו באופן השמיעה שיהא ע"פ ב' השלבים הנ"ל.

ומיישב א"כ מה שהוצרך קרא מיוחד לקדה"ח שישמע לדברי הב"ד אפילו מזידין, דשם נאמרה הרה"ק דאפילו לא דן עמהם יקבל דבריהם, ולאידך גיסא גבי איסור ע"ז אשמועינן הקרא דאפילו שקיים השלב ה' של הדין עם החכמים מ"מ לא יציית להם בענין זה, ומיישב שפיר מה שנקט רש"י כדברי הספרי, דכאמור אין מחלוקת בענין, ורש"י נקט סוף דבר שישמע לחכמים בכל אופן?

1. בעיקר הדין רבו פרטיו, במי נאמר אם ב"ד הגדול היושב בלשכת הגזית בלבד, או גם בישיבתם ביבנה, ואם דין זה קיים גם לאחר שבטל ב"ד הגדול ע"ד יפתח בדורו כשמואל בדורו ונוהג בכל זמן, ראה ריש מילין ברמב"ם רפ"א ממרים וחיונן מ' תצא ע"פ ר"ה כה, ב'וס' המפתח שם.

2. בעיקר הסתייגות בין הירי לספרי, ראה מפרשי הירי שם ובבאר שבע ריש הוריות, ותורה תמימה אות סב ביאר חדש בזה, ובקרי ד"ס להגראו"ח ס"ד אות י' ועוד שביארו בכמה אנפי.

3. וחיודו שגורא ראה בדרשות הר"ן שם שאפילו ירו החכמים בבשר שאינו כשר שהוא כשר לא ימ"ך מזה קלקול ע"ש, והשוה דברי הירי נדרים (פ"ו סוף ה"ח) וכתובות (פ"א סוף ה"ב) ושו"ת חת"ס (או"ח ס"ד) שהטבע משועבד לפי הוראת התורה, וע"ע דברים נפלאים ונמרצים בחז"א (או"ח ס"י לט ספ"ו ד"ה ויש לייצן).

מהו האיסור לעבור על דברי חכמים

הרב יהושע אושינסקי

כתב הרמב"ם (פ"ד מהל' ממרים) דאם חלק זקן ממרא על חכמים בגזירה שגזרו בדבר שיש בשגגתו חטאת וזדונו כרת, כגון שהתיר החמץ ביום י"ד בניסן בשעה שישית הרי זה חייב מיתה. עכ"ל וכוונתו דמכיון שעי' גזירת חכמים זו שחמץ אסור משעה ששית יכול הדבר להגיע לאיסור כרת, כגון שיקדש אחד אשה עם חמץ זה ואח"כ יקדשנה אחר בדבר מותר, שלפי גזירת חכמים תהיה מקודשת לשני, ואם יורה הזקן ממרא נגד חכמים בקידושין אלו נחשב שהורה בדבר שזדונו כרת, וטעמו של הרמב"ם הוא הדפס' ועשית ככל אשר יורוך ולא תסור מתייחס גם לאיסורי דרבנן, וזקן ממרא שמצווה לא להורות נגד התורה - מצווה גם לא להורות נגד חכמים, דגם זה בכלל לא תסור (ובתנאי שיהיה להוראתו שיכות לכרת), ומבואר שכשעוברים על איסורים מדרבנן עוברים עם על איסור תורה של "לא תסור".

אולם הרמב"ן בהשגותיו לס' המצוות שורש א' חולק על הרמב"ם ודעתו שהחולק על חכמים בדברים דרבנן לא נעשה זקן ממרא, והקרא דלא תסור נאמר על תורה שבע"פ דחשיב מן התורה או כגון מדות שהתורה נדרשת בהם אבל לא על דרבנן, ואי מהקו' שהקשה הרמב"ן על הרמב"ם היא דלדבריו כל איסורי דרבנן יש בהם גם ל"ת של לא תסור, וא"כ איך הקלו באיסורי דרבנן (שספק דרבנן לקולא) יותר משל תורה, הרי בכל ספק דרבנן ישנו גם ספק דא', עיי"ש.

ובביאור פלוגת הרמב"ם והרמב"ן צ"ל כך, דהרמב"ן ס"ל דבכל ספק דרבנן שבא לידינו מיד צריך לשקול את החלק של הדרבנן ואת החלק של לא תסור, וא"כ לעולם לא נוכל להקל בספק דרבנן, מצד החלק של התורה שקיים בו. אולם הרמב"ם ס"ל שאמנם ישנו חלק של התורה שקיים בו, רק שדין זה מגיע בשלב מאוחר יותר, ז"א דראשית צריך לנהוג בדין דרבנן כפי שנהוג תמיד בדיני דרבנן, ורק לאחר שרבנן קבעו שצריך להחמיר בדין זה, אז באה התורה ונתנה תוקף לדברי חכמים וקבעה שמי שיעבור על דבריהם עובר גם על לאו דלא תסור, אבל אם חכמים החליטו לפי דעתם להקל בענין - וכגון בספק דרבנן, בזה לא נאי' כלל "לא תסור" דהתורה באה לחזק את הפסק של רבנן, ולכן פשיטא שבתחילת הספק שבא לידינו, לא קיים עדיין לאו של לא תסור שצריך להתחשב גם בו כדברי הרמב"ן.

והנה ידועים דבריו של הנתה"מ (סי' רל"ד) דחלוק איסור דרבנן מאיסור תורה שהוא איסור בחפצא ואף אם אכל מאכל אסור בשוגג, עבר איסור דסור"ס אכל חפצא של איסור, משא"כ איסור דרבנן שכל יסוד וסיבת איסורו הוא רק שממרה פי חכמים, ולכן חלוק בין שוגג למזיד דדוקא שעבר האיסור במזיד נחשב שעבר על האיסור, אולם אם עבר בשוגג ולא התכוון להמרות פי חכמים (שלא ידע שהדבר אסור) לא עבר כלל על איסור דרבנן, וגם תשובה לא צריך לעשות עיי"ש.

ומבואר בדברי הנתה"מ כמש"נ ברמב"ם דגם לאחר שהתורה קבעה שיש "לא תסור" באיסור דרבנן אין הפשט שכל איסורי דרבנן הפכו לחפצא של איסור כאיסורי תורה (וכמ"ש הרמב"ן בשי' הרמב"ם) אלא ודאי איסורי דרבנן נשארו במהותם איסורי דרבנן, אלא שטעם האיסור הוא הלאו של לא תסור, וממילא באופן שעבר בשוגג ולא התכוון להמרות פי חכמים לא עבר כלל על איסור דרבנן ד"הלא תסור" לא קבע איסור לעצמו אלא הולך בד בבד עם האיסור דרבנן.

נמצינו למדים מדברי הרמב"ם שהמקור לשמוע לדברי חכמים הוא הלאו של לא תסור ובלעדיו לא היתה חובה לשמוע לדבריהם (וי"ל"ע לדעת הרמב"ן מהו המקור לחיוב לשמוע לדברי חכמים, ועיי' קו"ש ח"ב קונטרס דברי סופרים עמ' 3).

ועפ"י יש לתמוה, דהנה ידועה פלוג' הראשונים לגבי חיוב קטן למצוות האם הקטן בר חיובא בעצמו מדרבנן, או שאינו חייב כלל והחובה רק על אביו, (עיי' בר"ן על הרי"ף סו"פ שני דמגילה במשנה ד"ה הכל). וקשה טובא לצד שהקטן מחויב מצד עצמו, הרי כל חיובו מדרבנן נובע מהלאו של "לא תסור", וכשם שפטור בשאר מצוות דאורייתא מלא תסור, וא"כ מה מחייב את הבן במצוות חינוך, וצ"ע.

[עי' בזה בקו"ש ח"ב בקו"ש ד"ס ס"י אכ-כב, ובס' חינוך הבנים למצוות הערה ז' בשם הגרש"א זצ"ל]

לא יאמר אדם איני מקיים מצות זקנים הואיל ואינן מן התורה, אמר להם הקב"ה, בני אין אתם רשאים לומר כך, אלא כל מה שגוזרים עליכם תהיו מקיימין, שנאמר על פי התורה אשר יורוך. למה, שאף על דבריהם אני מסכים, שנא' "ותגזר אומר ויקם לך" (איוב כב).

תנחומא נשא כט

הרי הוא אומר "על פי התורה אשר יורוך", אלו הגזרות והתקנות והמנהגות שיורו בהם לרבים כדי לחזק הדת ולתקן העולם. "ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה", אלו דברים שלמדו אותן מן הדין באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהם. "מכל הדבר אשר יגידו לך", זו הקבלה שקיבלו איש מפי איש.

רמב"ם הל' ממרים פ"א ה"ב

וגאון פ"י בשאלתא הנוספת לפר' משפטים בזה"ל, אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע כתבת בתורתך וקמת ועלית, הרי בזמן שבהמ"ק קיים, בזמן שאין בהמ"ק קיים מי ישפוט בין עמך ישראל, א"ל בעלי תורה, דהכי כתיב עפ"י התורה אשר יורוך וכו' עכ"ל. מפרש גאון מקרא דלעיל ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך... שבא ללמדנו דרך "עפ"י הדבר", אפילו אינם באים להגיד אלא "דבר" לחוד ולא תורת הפלפול האין מוכיחים ההלכה, מ"מ קיים הדין עפ"י דבריהם, אבל בזמן שאין בהמ"ק קיים אזי דוקא "עפ"י התורה אשר יורוך".

העמק דבר

"...אם לא תדעי לך היפה בנשים", ...אם לא תוכלי להשיג התורה עפ"י מדרגותיה והמופת שהיא הידיעה האמתית, "צאי לך בעקבי הצאן", החזיקי לקיים התורה והמצוות וטעמיהם בקבלת החכמים שהם מקבלים מן הנביאים, וזהו "משכנות הרועים" שאין לפקפק אחריהם. כמ"ש הכתוב לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל...

מנחת קנאות פ"ג

"...אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד", פי שהתורה יש לה ימין ושמאל, דהללו פוסלין והללו מכשירין וכו' וכל היכא דאיכא מחלוקת בדבר, הסברא שהיא אליבא דהלכתא קרויה ימין, ודעת החולק עליה קרויה שמאל, וכמ"ש לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל. ואמר הכתוב אורך ימים בימינה, שכל העוסק בימינה של תורה דהיינו בפסקי הלכות, שכרו אורך ימים דהינו עוה"ב שכולו ארוך. ובשמאלה עושר וכבוד, שכל העוסק נמי בדעת החולקים שהן שמאלה של תורה, שכרו עושר וכבוד בהאי עלמא...

תורת חיים עירונין סד

...כי באמת סיבת הסטייה מהאמונה הנכונה אינה סילוף המחשבה אלא פריקת עול... הרי די לנו במה שזכינו להבין לדעת ולהכיר כי כל דבריהם אמת וצדק, ורק שוטה גמור יכול לחשוב כי כל ד"ת ודרשות חז"ל צריך הוא להבינם, ואם לא יבינם ישים בהם ח"ו תהלה. ואם רק זכה לטעום טעם ד"ת... ובכ"ז קושיותיו על דברי התורה ודחז"ל מביאות אותו להסתפק באמיתת דבריהם, אין זה אלא מתוך פריקת עול והפרת ברית...

שערי דעת מא' חמנות חכמים.

אפילו אומרים לך על ימין שהוא שמאל... היינו אפילו אם לפי דעתך נראה לך שהם אומרים על ימין שהוא שמאל, ג"כ אתה חייב לשמוע להם... הרי רק לפי דעתו נראה לו שהוא שמאל, אבל האמת והצדק עם הסנהדרין וחכמי הדור, שאם הם אומרים שהוא ימין, הוא באמת ימין ולא שמאל, ולכן כתיב "שמאל" חסר, לרמז שבאמת אין זה שמאל ממש אלא לפי דמיונו וטעותו של השואל. אבל להלן במלך שכתוב "לבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל" כתיב שמאל מלא דשם הכוונה שלא יסור מדרך התורה והמצוה, שהוא באמת שמאל.

באר יוסף

קודם מצוה דרבנן יחשוב שרוצה לקיים עשה שתקנו חז"ל, ולקיים עשה ועשית על פי הדבר... לא תסור... וכן יחשוב במצוה שהוא ממדרש חכמים וקבלתן והוא דאורייתא, כמו ברהמ"ז... וכן ק"ש מתבת ובשכבך, וכן ברוב המצוות, ועי"ז יתרבה לו מצוות הרבה מאד. וכן יחשוב שבכל רגע שהוא בכיסוי הראש מקיים בזה דברי חז"ל ומ"ע "ועשית" ול"ת "לא תסור", וכן שאינו הולך בקומה זקופה, וכדו', הרי מקיים בזה מצות ממש עד אין תכלית.

הפלה למשה וענד המלך

לא תסור ימין ושמאל

איתא בספרי אפילו יאמרו לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין, לא תסור ממצותם. והגר"א הגיה אפי' **נראין בעיניך** על שמאל שהוא ימין וכו'. [עי' רא"ם ומשכיל לדוד הטעם שלא פי' כפשוטו (כגון לק' פס' כ) שלא לסור מהדרך הישרה ימינה או שמאלה, ועי' בפ"י האלשיך].

הרמב"ן פי' אפי' תחשוב בלבך שהם טועים והדבר פשוט בעיניך כאשר אתה יודע בין ימינך לשמאלך. ועי' באר בשדה דהיינו שאומר לו טעם שאינו מתיישב על הדעת כאומר על ימין שהוא שמאל.

אך בחינוך (תצו) מבואר דלא רק שאינו מבין דבריהם אלא אף כשיודע שטועים. "כלומר שאפי' יהיו טועים... אין ראוי לחלוק עליהם אבל נעשה כטעותם, וטוב לסבול טעות אחת ויהיו הכל מסורים תחת דעתם הטוב תמיד, ולא שיעשה כאו"א כפי דעתו שבזה יהיה חורבן הדת...". וכ"כ המהר"ל בגור"א דימין ושמאל כמשמעו, שאפילו אם אמרו ממש על שמאל שהוא ימין [ולא רק שנראה כטעות] כגון שהיה מקובל מבי"ד הגדול שלפניהם להיפך. ולכאור הוא כגי' הגר"א. ועי' ירוש' הרוית פ"א ה"א דדריש איפכא שבכה"ג א"צ לשמוע להם.

מצוות דרבנן

אמרינן בשבת כג. מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה, והיכן צונו, רב אויא אמר מלא תסור. [רש"י - מן הדבר אשר יגידו לך וגו']. ועי' ברכות יט: כל מילי דרבנן אסמכניה על לאו דלא תסור.

ועי' טור או"ח קנח דמברכים וצונו על מצוה דרבנן [נט"י] כיון דאסמכוהו על לאו דלא תסור. אך הרמב"ם כ' בהל' ברכות (פ"ו ה"ב) שמברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על נט"י, "שזו מצות חכמים שנצונו מן התורה לשמוע מהן, שנאמר על פי התורה אשר יורוך". וביאר דבריו בהעמק שאלה (ויקהל, ג,ז,ג) דלא קאמר משום לא תסור כיון שאין מברכים על לאו.

לימוד והכרעת החכמים

כ' הרמב"ם בהל' ממרים פ"א ה"ב אחד דברים שלמדו אותם מפי השמועה והם תושבע"פ ואחד שלמדום מפי דעתם בא' מהמדות שהתורה נדרשת בהן... מצות עשה לשמוע להם שנאמר ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך וגו'. [בזה גם הרמב"ן מודה].

ועי' מנ"ח (תצו, ג) דדין הנלמד ביי"ג מדות חמור טפי מהמפורש בתורה דמלבד שיש בו הלאו או העשה האמור עליו בתורה, עוברים גם בעשה ול"ת דלא תסור, ועי"ש דנפק"מ לחולה שאיב"ס.

עי' ריטב"א עירובין יג: ד"ה אלו ואלו דברי אלקים חיים, וז"ל כשעלה משה למרום לקבל תורה הראו לו על כל דבר ודבר מ"ט פנים לאיסור ומ"ט פנים להיתר ושאל לקב"ה ע"ז, ואמר שיהא זה מסור לחכמי ישראל שבכל דור ודור, ויהיה הכרעה כמותם.

שכר ועונש באיסורים דרבנן

כ' הר"ן בדרוש ז' עפ"י הגמ' בגיטין ס: דלא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא על תורה שבע"פ, היינו "שעיקר השכר הוא במה שיחדשו החכמים ובמה שיתקנו כדי לעשות סייג לתורה". וביאר הטעם משום שראוי שיקבלו שכר גדול יותר על מה שיקבלו ישראל מעצמם ברצונם, ממה שנצטוו ועושים בעל כרחם.

אמרי' בברכות ז: כל העובר על דברי חכמים חייב מיתה, הר"ן שם כ' דהוא מכח מה ששכר המקיים מרובה כך עונש העובר מרובה. ועי"ש דהמקור לעונש מיתה הוא משום דהעובר על דברי חכמים הוא מבזה דבר ה' וה"ז עובר בכל התורה, ובכלל דבר ה' בזה דחייב מיתה. ועי' עירובין כא:

העובר על איסור דרבנן בשוגג, דעת הנתה"מ (רלד, ג) שא"צ שום כפרה וכאילו לא עבר. [ובשער"י ביאר משום דאינו איסור חפצא, עי' לק']. אך העין יצחק (אהע"ז סז,כד-מא) האריך הרבה בדבריו בראיות לכאן ולכאן ודעתו נוטה דהוי איסורא וצריך כפרה. ועי' שד"ח (ח"א 293) שהביא שהיא מחלוקת גדולה באחרונים.

כ' הרמב"ם בהל' ת"ת (ויד) דהמזלזל בדברי סופרים מנדים אותו. ודעת הר"ן (פסחים פ"ד) דהוא רק בדבר שעיקרו מדרבנן כגון נט"י, [שעי"ז עוקר כל המצוה]. ועי' כס"מ שם. החיד"א (עין זוכר א,ק"ז) הביא דנידוי על דברי חכמים הוא רק על גזרות וסייגים מפני איסור תורה, או על מצוה דרבנן, ולא על אסורים שהם חומרות כגון אסור למלא פ"ש שחוק ולישן ביום יותר משינת הסוס וכדו', שאין בהם מלקות ונדוי, אבל נקרא עובר על תקנ"ח, (תשו' הגאונים).

סייגים וגזירות מדרבנן

נחלקו רבותינו הראשונים אם הציווי דלא תסור הוא רק על תושבע"פ או שהוא כולל כל איסורים דרבנן.

הרמב"ם בסה"מ שורש א' כ' דכל מה שצוונו חכמים לעשותו וכל מה שהזהירונו ממנו כבר צוה משרע"ה בסיני על פי התורה עשר ירוך וגו'... ואמר לא תסור וגו'. והאריך יותר בהל' ממרים פ"א ה"ב - אחד דברים שלמדו אותן מפי שמועה והם תושבע"פ, ואחד דברים שלמדו אותן מפי דעתן... ואחד דברים שעשו אותן סייג לתורה ולפי מה שהשעה צריכה והם **הגזרות והתקנות והמנהגות**. בכא"ו"א משלשה דברים אלו מצות עשה לשמוע להן והעובר על כ"א מהן עובר בל"ת. ועי"ש שדורש את שלשתם מהפס' "על פי התורה אשר יורוך" אלו הגזרות והתקנות וכו'. [ולד' הרמב"ם אף בחמץ דרבנן איכא כרת].

ויסוד שיטתו מצינו בדברי רבו הר"י מיגאש (תשו' קמח) דהנשבע לבטל מצוה דרבנן הוא ג"כ בכלל נשבע לבטל את המצוה, "לפי שמן התורה מצוה הוא שיקיים מצוה דרבנן, כמ"ש לענין נ"ח היכן צונו, רב אויב אמר מלא תסור..." (ועי' שו"ת הרשב"א ח"א תתקלח, ותשב"ץ ח"א קמא [הו"ד לק:]).

וכ"ד הר"ן שכ' (בדרוש ה' השני ובדרוש ז') שהעובר על שבות עובר בל"ת מן התורה, ואין הפרש בין המטלטל מחט בשבת לחורש בשור ובחמור. עי"ש. וכ' (בדרוש ז') דנכללו בלאו זה ב' דברים, הא' לנהוג כהכרעתם במשפטי התורה. והב' שלא לסור מהסייגים והתקנות. וכ"מ בד' רבינו יונה בשע"ת (ש"ג ד).

והרמב"ן בהשגות לסה"מ (שורש א') חולק ודעתו שנכלל בלא תסור רק מה שדרשו בפירוש התורה או שקבלו הלל"מ. [ז"א שהוא על תורה שבע"פ ולא על איסורים דרבנן]. אבל התקנות נלמדו בלא תסור רק באסמכתא כמשמעות ל' הגמ' בברכות "כל מיילי דרבנן אסמכינהו אלאו דלא תסור". וכ"ד התשב"ץ (ח"א קמא), ועי' חינוך שהביא את כל אריכות דברי הרמב"ן, ומשמע שם שכן דעתו.

ביאור שיטת הרמב"ם

הרמב"ן השיג באריכות על הרמב"ם, כגון דלפי"ז אפי' הפוסע פסיעה גסה בשבת עובר בעשה ול"ת. וכן מדאמרין ספק דרבנן לקולא. ואמאי המחוייב מדרבנן אינו מוציא למחוייב מה"ת, [וכע"ז הק' הראש יוסף ברכות מח.]. ועוד קושיות רבות. והתשב"ץ (קמ"א) הוסיף להק' משבועות כג: ויומא עג: ששבועה חלה על איסורים דרבנן ולא אמרין בזה מושבע ועומד מהר סיני כנשבע לבטל את המצוה. [ועי' שו"ת הרמב"ם פאה"ד ב] ועי' בארעא ארבע (שמב) שהק' מ"ט לא גזרין גזרה לגזרה, [ולד' הר"ן (לק) דהכל לפי הסייג לק"מ].

והנה במשה"ק הרמב"ן אמאי ספיקא דרבנן לקולא, כ' הר"ן (דרוש ה' נ"ב) והרשב"ץ בזהר הרקיע (שורש א) **שכך התנו חכמים מתחילה שאסור רק בודאי** ולא בספק, [וביאור הדברים כ' הר"ן דכיון שהגזירה לעשות סייג, מספיק לאסור את הודאין]. וכ' הגרא"ו (קוני" ד"ס א,מג) דלפי"ז ספקא דרבנן מותר בתורת דאי ולא בתורת ספק. [ונפק"מ שאינו יכול להוציא את מי שחייב בודאי, וכן לגבי ברכה על נט"י במס' שספק פסולים, במס'ה"ע בן השמשות למ"ז דבזה"ז מדרבנן, עי"ש]. ועי' ש"ש שמעתא א' פ"ג, דמ"ש הרשב"ץ לא יתרץ לכללא דבד"ס הלך אחר המיקל, דאינו ספיקא בגוף המעשה. [ולכא"ו לפי"ד הר"ן דהסברא מצד דמ"מ איכא סייג א"ש].

המשך חכמה בפר' האריך לבאר בשי' הרמב"ם דאמנם יש חיוב מה"ת לשמוע לחכמים, אבל **אינו בפרטי הדברים**, דהענין עצמו שחידשו אינו כתורה. ולכן כיון שבספק לא דברו חכמים, ממילא לא שייך בזה לא תסור, דפרט זה אינו אסור מה"ת אלא חיוב התורה הוא רק לשמוע לחכמים.

ובמשמרת חיים (ח"ב ענינים שונים ב) ביאר בד' הרמב"ם דלא תסור הוא **תוספת** על האיסור דרבנן, ולכן במקום ספיקא דלא נקבע בו איסור דרבנן, לא שייך בזה לא תסור, דאין בזה הסרה מדבריהם כיון דלפי דבריהם אין כאן שום איסור למעשה.

הקרי"ס (הובא בלח"מ) כ' בד' הרמב"ם דהלאו הוא רק בזקן ממרא שחולק על הדין דרבנן, אבל מי שעובר על האיסור ויודע שעובר איסור אינו בכלל האיסור דאורייתא דלא תסור. וכע"ז כ' הלב שמח והקנאת סופרים. אך בלחם יהודה (ליוורנו תק"ה) הוכיח מה' מקומות ברמב"ם דעובר גם בלא המראה.

על קו' התשב"ץ תי' החיד"א (עין זוכר ח,יט) דמושבע ועומד מהר סיני הוא רק במצוות שידעום בפרטות, משא"כ לא תסור שהשבועה רק בכללות לקיים מה שיזהירו ב"ד שבכל דור, אבל לא ידעו פרטי הדינים והגזרות ולכן אין השבועה חלה על הפרטים, ולא חשיב מושבע מהר סיני.

כח חכמים

תמיהה גדולה על שי' הרמב"ן כ' בקוני" ד"ס (א,טו) דכיון שאין שום ציווי בתורה לשמוע בקול חכמים, א"כ מה תוקפו של איסור דרבנן. וביאר דהכל בכלל **רצון ה'** דדעת חכמים מסכמת לדעת המקום, ורצון השי"ת שכך נגזור על עצמנו, [אלא דמכיון שלא צוה ע"ז בתורה במפורש הוא קל מד"ת המפורשים]. ולכן גם מי שאינו מצווה בלאו דלא תסור [כגון קטן, וי"א דגם סומא] מ"מ מחוייב לשמוע לדברי חכמים. ועי"ש דדייק מהפס' בירמיה (יט,ה) "אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי" דאיכא ג' סוגים במצוות, ציווי, דיבור ורצון ה', ופי' דזו רשעותו של בלעם דלא אוכל לעבור את פי ה' - ציווי מפורש, אע"פ שידע דהוא נגד רצונו ית'.

עוד כ' (אות לב) בשם הגר"ח דאף לרמב"ן נצטוונו בלאו דלא תסור לשמוע בקול דברי חכמים, רק שאין בהם איסור מצד עצמן, ובזה נחלקו הרמב"ם והרמב"ן, וכגון בחמץ מדרבנן דלרמב"ם הוא בכלל איסור חמץ דאורייתא ושייך בכרת, ולרמב"ן אינו איסור חמץ שבתורה, אלא דין דרבנן להרחקה מחמץ. [ועי' מש"ח כאן].

האדר"ת הביא בשם הר"צ מטרועץ דגם כשמקיים הדין דרבנן מכח לא תסור, מ"מ אינו נחשב מצוה דאורייתא, ודומה לאב שיצוה את בן לברך על שיעור דרבנן דאף שיקיים כיבוד אב דאורייתא אבל הבהמ"ז היא רק מדרבנן.

גדר איסור דרבנן

החילוק בין איסור משום לא תסור לשאר איסור דאורייתא, עי' שערי יושר ש"א פ"י דאיסור דרבנן **אינו איסור בחפצא**, [וביאר בזה מ"ש הנתיה"מ בס"י רלד דהעובר בשוגג על איסור דרבנן א"צ כפרה], וכ"כ הדבר אברהם (ח"ב ח') דהוא דומיא שא"ל אביו אל תאכל שאסור לאכול אבל גוף הדבר אינו אסור. וכ"כ התורת חסד (ח"א לא).

אך באתוון דאורייתא (כלל ז') האריך לבאר דאף אי נימא דאין כח ביד חכמים להטיל איסור על החפץ, אך מ"מ כיון שהקב"ה מסכים על דברי חכמים, א"כ אחרי שאסרו, שוב רצונו ית' שלא יאכל הדבר וה"ז **איסור בחפצא**. וכן להיפך במצוה דרבנן דנעשה חפץ של קדושה, וביאר בזה דין מוקצה מחמת מצוה במותר השמן דנר חנוכה. ועי"ש עוד ראיות לזה. אכן כ"ז לגבי איסור אם הוא חל על החפצא, אבל לענין פסול פשיטא דבמקומות דרבנן פסלו החפץ למצוה, כגון בסוכה ובלולב, בזה חל שם פסול על החפצא, וביותר מוכרח לשי' דבכה"ג לא קיים המצוה אף מדאורייתא.

מנהג

בסוכה מד. פליגי אם חיבוט ערבה יסוד נביאים או מנהג נביאים, וכ' רש"י דהנפק"מ שאם הוא מנהג ולא תקנה "לא בעיא ברכה דליכא למימר וצונו, דאפילו בכלל לא תסור ליתא". וכ"כ התוס' (בע"ב ד"ה כאן) דאין לברך על הלל דר"ח משום שהוא רק מנהג, ומנהג אינו בכלל לא תסור עי"ש.

אבל ברמב"ם מוכח דגם מנהג בכלל לא תסור שהרי כלל הגזרות והתקנות והמנהגות יחד, שעשויים "לחזק הזדת ולתקן העולם". וכ"מ במאירי תענית כח: עי"ש. [והא דמ"מ אין מברכין, ביאר בחי' הגרי"ז ערכין י: משום דברכת המצוות היא רק על דבר שהוא "דין"].

ועי' חיי אדם הל' פסח (קכז) דמנהג אסור מדברי נביאים משום אל תטוש, אבל תקנה לגדר וסייג אסור מדאורייתא משום לא תסור.

גזרות ותקנות חכמי הדורות

לשון הרמב"ם (שם) וכן בסה"מ"צ (קעד) שציונו לשמוע לבי"ד הגדול **שבירושלים**, ומשמע דהאיסור דוקא כשהן בלשכת הגזית, וכמו שדחז"ל מלמד שהמקום גורם. וכך כתב המרגניתא טבא דלפי"ז מה שגזרו ביבנה ובאושא וכ"ש חכמי התלמוד, אינו בכלל לא תסור. וכ"כ המנ"ח (תצה,ג) בדעת הרמב"ם.

אך בקוני" ד"ס (ב,ב-ג) דקדק מהקדמת הרמב"ם ליד החזקה שהסכמת כל חכמי ישראל או רובם, בכל מקום שהם, יש להם כח של בי"ד הגדול וחייבים לשמוע להם, [וביאר דדין המקום גורם הוא רק במ"ד הגדול גופא]. והיא דעת החינוך כמ"ש המנ"ח שם, שכ' ובכלל המצוה ג"כ לשמוע ולעשות **בכל זמן וזמן** כמצות השופט, כלומר **החכם הגדול אשר יהיה בינינו**... ועובר ע"ז ואינו שומע לעצת הגדולים

שבודר וכו'. ולכן משמע בלשון הר"ן (בדרוש ה') "שאנו מזהירים שלא לעבור על כל מה שסיכינו **חכמי הדורות**".

כ' החיי אדם (קכז) [לגבי קטניות בפסח], דכל תקנות שתקנו אף הגאונים בזמננו כדי לעשות סייג וגדר לתורה, הוא בלאו מדאורייתא דלא תסור.

בית המדרש "היכל יצחק"

במסגרת התחלת הלימוד
במסכת בבא בתרא
הננו להודיע על

שיעור חדש

שיתקיים בעז"ה בשעה 6:15-5:30

בנוסף לשיעורי דף היומי הקבועים
בחדר שעורים
שע"י ביהמ"ד "היכל יצחק"
רח' ח"ח 6

"בית הועד" - לאברכים

בואו חשבונו

הרינו שמחים להודיע לציבור האברכים שליט"א
מבקשי תורה ויראתה - משתתפי הועדים
כי עם תחילת זמן אלול
יחלו בס"ד ה"ועדים"
מפי הגאון

רבי **ראובן לויכטר** שליט"א

ביום ראשון ג' באלול

בשעה 8:30 בערב (עד 9:00 מעריב לאחר הועד בבית שני ובעז"נ)
בהיכל בית המדרש "זכרון משה"
נתיבות המשפט 40

הועדים מתקיימים בס"ד מידי יום ראשון
במקום ובשעה הנ"ל

בברכת התורה

לכבוד ראש השנה
יצא בס"ד

גליון מיוחד

אשר יכיל בקרבנו
הערות קצרות מעשיות בעניני ר"ה
סדר התפילה והנהגת היום.

נושאי הפרשיות הקרובות

כי תצא - ביומו תתן שכרו [כד, יד-טו]

כי תבא - שכר ועונש [כה, א-סח]

נצבים וילך - שופר

ראש השנה - הערות בעניני היום

ד"ת להג"ל [יתקבלו רק עד 700 מילים] אפשר להניח [בצירוף שם מלא וטל']
בתיבת עומקא דפרשה בפתח אוצה"ס בית יוסף רח' שדי חמד
או לשלוח בדוא"ל הנ"ל.

אין המערכת אחראית להחזיר כתבים או דיסקים.

הערות והארות לחידו"ת שבגליון ניתן לשלוח לדוא"ל:

gal200@neto.bezeqint.net

או בתיבת "עומקא דפרשה".

המערכת מתיחסת לתגובות רק תחת שם מלא.
(בפרסום התגובה אפשר להשתמש בר"ת).

לחברותא לזמן אלול הקדם פנייתך

עכשיו

כדי שנוכל להעריך בעוד מועד

9141217

לעילוי נשמת

ר' חיים ברוך

ב"ר שניאור זלמן שכטר ז"ל

לעילוי נשמת

ר' אברהם יהושע

ב"ר שלמה הלוי אינטרטור ז"ל

לעילוי נשמת

הבה"ח חיים ישעיהו ז"ל ב"ר יוסף יבדלח"א

גלב"ע א' אלול תשנ"ט